

درآمدی جدید بر سوره

نویسنده:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسن منصوریان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

درآمدی بر منابع حدیث

کتاب‌شناسی موضوعی

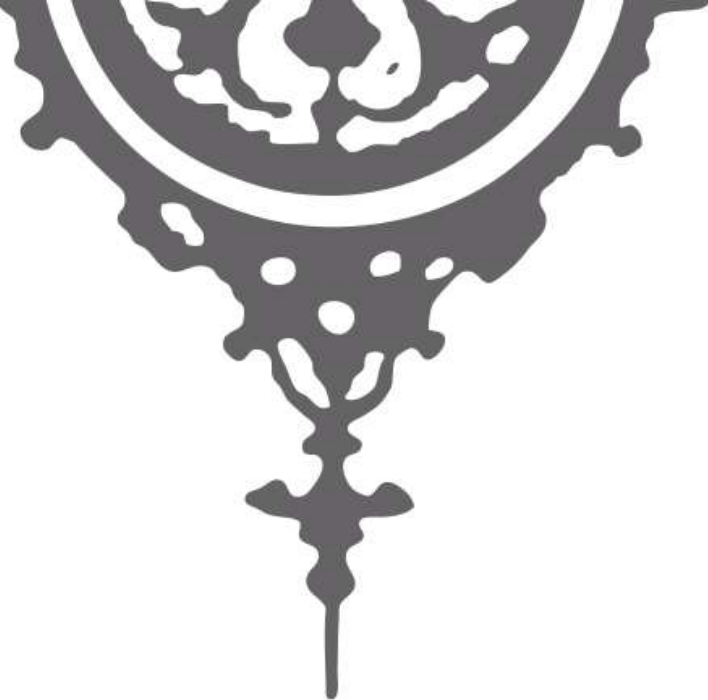
نویسنده:

حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر حسن منصوریان

فهرست

پیشگفتار.....	۶
مقدمه.....	۱۵
فصل اول: منابع حدیث شیعه.....	۱۶
فهرست کتابهای روایی شیعه.....	۱۷
کتابشناسی توصیفی منابع روایی شیعه.....	۲۲
جوامع روایی (گردآوری دائرة المعارف روایات).....	۲۲
عقاید و موضوعات کلامی.....	۲۴
فروع دین.....	۳۰
منابع علوم حدیث شیعه.....	۳۹
شرح ساختار پیشنهادی برای علوم حدیث و معرفی منابع آنها.....	۴۰
محدثان مشهور شیعه.....	۵۱
مشاهیر رجال نویسان شیعه.....	۵۴
فصل دوم: منابع حدیث اهل تسنن.....	۵۶
منابع حدیث اهل تسنن.....	۵۷
جوامع روایی متاخر اهل سنت.....	۵۸
تاریخچه تالیفات مصطلح الحدیث در اهل سنت.....	۶۱
منابع رجالی اهل سنت.....	۷۴
محدثان اهل سنت.....	۷۶

- فصل سوم: نرم افزارهای حدیثی، امکانات و قابلیت‌ها ۸۱
۱. نرم افزار «الآیات الواردة فی الاحادیث الشریفة» ۸۱
۲. نرم افزار «امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف» ۸۲
۳. نرم افزار «اهل بیت (ع)» ۸۳
۴. نرم افزار «بشری» (فرهنگ واژگان و مفاهیم نهج البلاغه) ۸۴
۵. نرم افزار «حکمت» (فرهنگ موضوعات و الفاظ نهج البلاغه) ۸۵
۶. نرم افزار «الفقه الاسلامی» ۸۶
۷. نرم افزار «کنز العمال» ۸۷
۸. نرم افزار «مختصر الحدیث الشریف» ۸۸
۹. نرم افزار «معاجم» ۸۹
۱۰. نرم افزار «معجم فقهی» ۹۰
۱۱. نرم افزار «مکتبه الحدیث الشریف» ۲ ..... ۹۲
۱۲. نرم افزار «موسوعة الحدیث الشریف» ۹۲
۱۳. نرم افزار «نور» ۹۴
۱۴. نرم افزار هوشمند «معجم علوم اسلامی» ۹۶

پیشگفتار

منبع‌شناسی و کم‌وکیف رسیدن به مستندات تحقیق و پژوهش در عصر حاضر خصوصاً با پیشرفت و تحول در عرصه‌های الکترونیک و تبدیل فعالیت‌های سخت‌افزاری به سرعت و دقت نرم‌افزاری برای همگان به یک امر ضروری تبدیل شده است و چنانکه نمایان است نه تنها پدیده پژوهش بدون تغذیه از منبع‌شناسی دقیق و بروز هرگز پانمی‌گیرد بلکه آموزش، خالی از این امر مهم نیز به بار نخواهد نشست و به نوعی از میدان رقابت علم و دانش به حاشیه‌نشینی کشیده خواهد شد. چنین ضرورتی محقق را وادار می‌کند که خود را به همه پتانسیل‌های روز و ابزارهای کاربردی مسلح نماید. بنابراین در ادامه بحث، نخست انواع منابع الکترونیکی و سپس کتاب‌شناسی و دیگر منابع مکتوب را معرفی می‌کنیم و سپس از شیوه رده‌بندی و روش استفاده از کتابخانه سخن می‌گوییم و در ضمن ابحاث منبع‌شناسی، به تقسیم‌بندی به اعتبار اهمیت و ارزش منابع اشاره خواهیم کرد.

منابع الکترونیک

شبکه جهانی اینترنت امروزه جایگاه خود را به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای کمک پژوهشی تثبیت کرده است. عوض اینکه مدت زمان بسیار به شکل دستی در پی یک مطلب و یا اصطلاح علمی جستجو کرد با بکارگیری نرم‌افزارهای گوناگون اسلامی که خوشبختانه با سرعت قابل قبول تقریباً در همه عرصه‌های علوم دینی فراهم آمده

است، می‌توان با صرف وقت بسیار کم و با اعتماد بیشتر، میراث علمی و گنجینه‌های معارف را به دست آوریم.

کثیری از منابع دینی به شکل نرم‌افزاری در آمده و با ازدیاد سرعت جستجو فرایند پژوهش نیز شتاب یافته است. در بسیاری از نرم‌افزارها دانشوران از طریق بروشورها و برچسب‌های همراه آن‌ها می‌توانند کیفیت استفاده از آن‌ها را بیاموزند و از دامنه‌امکانات و کاربری آنها را اطلاع یابند. پژوهشگر امروزی برای پیدا کردن موضوع یا منبع جدید و حتی در برخی تحقیقات میدانی بدون استفاده از رایانه و اینترنت نمی‌تواند پژوهش خود را به آسانی سامان دهد به همین دلیل شایسته است که محققان علوم اسلامی هر چه سریعتر با فضای مجازی و کاربردهای آن آشنا شوند.

در رابطه با روش جستجو در اینترنت منابعی هستند که روش استفاده از اینترنت را به ما آموزش می‌دهند. در واقع حتی با درج کردن یکی دو واژه کلیدی می‌توان تمام روش‌های تحقیق و جستجو و استفاده مناسب را از خود موتور جستجوی اینترنت پرسید و حقیقتاً در مراحل ابتدایی به تخصص و مهارت خاصی نیاز نیست. البته برای استفاده دقیق و فنی‌تر نیاز به آموزش را نمی‌توان نفی کرد. باید پذیرفت که در فضای اینترنت همه‌گونه مطالب علمی یافت می‌شود اما آنچه حائز اهمیت است، تخلق به اخلاق تحقیق و پژوهش و رعایت نمودن حریم‌ها و حرمت‌ها و روش صحیح ارجاع به برداشت هاست.

کیفیت شناخت پایگاه‌های علمی

شناخت منابع علمی پایگاه‌ها و وبلاگ‌های مربوط به نیازهای پژوهشی به دو صورت است:

الف) گاهی آدرس آن را در اختیار داریم. در این صورت آن را در نوار ابزار بالای صفحه مانیتور می‌نویسیم و وارد آن پایگاه می‌شویم. سپس در همان پایگاه با نوشتن واژه‌های کلیدی در کادری که برای جستجو تعیین شده است می‌توانیم دریابیم که درباره موضوع ما مطلبی هست یا نه، از این رو دانستن نشانی سایت‌ها و وبلاگ‌ها و آشنایی با قلمرو موضوعات آن‌ها بسیار مفید و سبب صرفه‌جویی در وقت است.

ب) گاهی هیچ نشانی از آن وبلاگ و پایگاه نداریم. در این صورت نزدیک‌ترین

واژگانی را که بر آن دلالت می‌کند، در موتور جستجوی گوگل می‌نویسیم و با کلیک کردن بر گزینه جستجو آن را می‌یابیم. فرض کنید که شما می‌خواهید، بدانید در کشور ما چه نشریاتی و با چه موضوعاتی چاپ می‌شوند، در این صورت از طریق گوگل وارد شوید و بنویسید «پایگاه نشریات کشور»، شما با همین کلمات به نشانی آن (www.magiran.com) دست می‌یابید. همچنین هنگامی که در جستجوی مطالبی خاص هستیم، گاهی به صورت اتفاقی وارد وبلاگ و سایت مناسب با نیازهای خود می‌شویم، در این حالت می‌توانیم این نشانی‌ها را برای استفاده احتمالی در آینده یادداشت کنیم.

اقسام منابع مکتوب

منابع مکتوب در تقسیم‌بندی ابتدایی بر دو دسته‌اند:

الف) منابع مرجع: منابعی هستند که مهم‌ترین محتوا و کلیدی‌ترین مطالب را بصورت فشرده و به سهولت در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهند به گونه‌ای که پژوهشگر با مراجعه به آن‌ها قادر است در کوتاه‌ترین زمان اطلاعات و محتوای ضروری اولیه را در مورد موضوع مدنظر به دست آورد.

نمونه‌هایی از منابع مرجع عبارتند از: دائرةالمعارف‌ها و فرهنگ اصطلاحات و فرهنگ واژگان و اصطلاح‌نامه‌ها، معجم‌ها، تاریخ علم، تاریخ تمدن و سفرنامه‌ها و سالنامه‌ها.

تقسیمات منابع مرجع

۱. منابع مرجع بر اساس محتوا به سه دسته کلی طبقه‌بندی می‌شوند:

الف) فرهنگ واژگان‌ها: این منابع به تک‌زبانه و چندزبانه و همچنین به عمومی مانند لغت‌نامه دهخدا و تخصصی مانند فرهنگ واژگان فقهی یا فلسفی تقسیم می‌شوند.

ب) دائرةالمعارف‌ها: کتاب‌های دائرةالمعارفی به عمومی مانند دائرةالمعارف مصاحب و تخصصی مانند دائرةالمعارف قرآن کریم تقسیم می‌شوند.

ج) فهرست‌ها: مانند معجم‌های لفظی، کتاب‌نامه‌ها، مقاله‌نامه‌ها، مشاهیرنامه‌ها، اصطلاح‌نامه‌ها (که واژه‌های نزدیک معنای کنار یکدیگر قرار می‌دهد)، دست‌نامه‌ها) که جدیدترین نظریه‌ها و پژوهش‌های یک موضوع را دسته‌بندی تخصصی می‌کند، و اطلس‌ها (که اطلاعات وابسته به یک دانش مثلاً جغرافیا، کالبدشناسی، دستگاه‌های

صنعتی، گیاهان یا مناطق عملیاتی هشت سال دفاع مقدس را گردآوری می‌کند) این منابع ما را به منابعی راهنمایی می‌کنند که پاسخ ما در آن‌ها نهفته است. مطالب محتوای این منابع مستقیم و فی‌نفسه مطلوب ما نیستند بلکه نقش واسطه‌ای و جنبه‌ابزاری دارند.

۲. منابع مرجع را به اعتبار نقش و کارکرد مستقیم یا غیرمستقیم می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

الف) کتاب‌های مرجع اصلی یا دسته‌اول که منابع مستقیم اطلاعات است و پژوهنده پاسخ پرسش خود را مستقیم از آن می‌گیرد مانند واژه‌نامه‌ها که عبارتند از واژه‌نامه‌های زبان، واژه‌نامه‌های عمومی زبان، واژه‌نامه‌های اختصاصی زبان، آن ۱۰ واژه‌نامه‌های گویش‌ها و لهجه‌ها، کتاب‌های امثال و حکم، واژه‌نامه‌های اختصارات، واژه‌نامه‌های تخصصی و موضوعی، دائرةالمعارف‌ها، دائرةالمعارف‌های عمومی و دائرةالمعارف‌های تخصصی، سالانه‌ها، درسنامه‌ها، دستورنامه‌ها و راهنماها سرگذشت‌نامه‌ها و منابع جغرافیایی و نشریات دولتی.

ب) کتاب‌های مرجع دسته‌دوم یا هدایت‌کننده که جوینده را مانند پل به مرجع دیگر می‌رسانند و پاسخ پرسش او را در بردارند. رابط یا هدایت‌کننده منبعیست که به پاره‌ای از پرسش‌های ما پاسخ می‌دهد. اهمیت آن‌ها بیشتر در این است که پژوهنده را برای رسیدن به پاسخی جامع و گسترده به منابع اصلی یا دسته‌اول راهنمایی می‌کنند و مانند پل‌هایی هستند که جوینده از روی آن‌ها می‌گذرد و به اطلاعات می‌رسد این مراجع عبارتند از: کتابشناسی فهرست‌ها، مقاله‌ها، چکیده‌نامه‌ها و نامه‌ونمایه‌ها.

بنابراین بسیاری از منابع مانند ابزار و پل ما را به منابع لازم می‌رساند و جنبه‌معرفی‌کننده دارند این منابع را منابع واسطه‌می‌نامیم. به این منابع معمولاً باید پیش از منابع اصلی یا غیرواسطه‌ای مراجعه کرد، مانند معاجم‌های لفظی و موضوعی، کشف‌الایات‌ها، الدلیل‌ها و نمایه‌ها؛ اما در برابر اینها، منبع اصلی یا غیرواسطه‌ای وجود دارند، که خود هدف محقق است و پژوهشگر به منظور استفاده‌نقلی و نقل مطالب آن‌ها از این منابع استفاده می‌کند. مانند کتاب عدل‌الهی از استاد مطهری. اما اگر این کتاب در پاورقی یا کتاب‌نامه یا حتی در متن به منبعی ارجاع دهد و وسیله و واسطه‌ای شود که محقق به آن مرجع اصلی

مراجعه کند، منبع واسطه خواهد بود. در اخلاق پژوهش، صلاح نیست که محقق بدون مراجعه به منبع اصلی، نام و مشخصات یک یا چند منبع را از منابع واسطه بگیرد و در زیر تحقیق خود بنویسد. اگر این کار درباره مباحث اصلی تحقیق او باشد، اعتبار کار او را کمتر خواهد کرد، زیرا خواننده در می یابد که نویسنده حتی در مباحث اصلی خود غیر مستقیم از دیگران نقل می کند؛ البته اگر منبع اصلی واقعاً نایاب باشد و دسترسی به آن ممکن نباشد، می توان با روشی خاص به این منابع بدون دیدن آنها، ارجاع داد.

منابع به اعتبار مخاطب نیز دارای اقسامی است:

الف) عمومی: این قسم به همه عرصه های زندگی مربوط می شود و مخاطبان متنوعی دارد.

ب) درسی: مربوط به فراگیران خاص دانش آموزان و دانش پژوهان است و سطح دارد.

ج) علمی - تخصصی: در این قسم، منابع، زبان خاص هر علم را دارند و بیشتر برای اهل آن علم به کار می روند، مانند کتاب های پزشکی.

د) مرجع ها: این نوع از منابع بر اساس مدخل و به صورت الفبایی تهیه می شوند و گونه های مختلفی از مطالب را در بردارند. از این رو، مخاطب واحدی برای آنها متصور نیست. چنانکه در بالا گفتیم، منابع مرجع مکتوب بر سه دسته اند و مخاطب هر نوع از آنها متفاوت است:

فرهنگ واژگان: فرهنگ های تک زبانه برای مبتدیان دشوارترند. با این حال، توصیه می شود که آنان خود را به مرحله ای برسانند که در فرایند یادگیری زبان بتوانند به فرهنگ های تک زبانه مانند انگلیسی به انگلیسی مراجعه کنند. گاهی نیز لازم است که برای معادل یابی به فرهنگ های دوزبانه یا چندزبان مراجعه کرد. فرهنگ ها به عمومی و تخصصی نیز تقسیم می شود اگر عمومی باشند به کار کسانی می آیند که می خواهند واژگان عمومی و روزمره را بشناسند، مانند لغت نامه دهخدا، ولی اگر فرهنگ نامه تخصصی باشد، کسانی که می خواهند مفاهیم رشته ای خاص را بشناسند می توانند به آنها مراجعه کنند، مانند فرهنگ نامه فلسفی یا فقهی.

دایرةالمعارف‌ها: بهتر است برای کسب اطلاعات دربارهٔ مباحث علمی فقط از دایرةالمعارف‌های تخصصی همان رشته استفاده شود، از این رو به دایرةالمعارفی مانند مصاحب برای استفادهٔ تخصصی نمی‌توان مراجعه کرد.

فهرست‌ها: مانند معجم‌های لفظی، کتاب‌نامه، مقاله‌نامه‌ها، مشاهیرنامهٔ تزاروس (اصطلاح‌نامه)، دست‌نامه‌ها و اطلس‌ها (مثلاً در موضوعات جغرافیا، کالبدشناسی، دستگاه‌های صنعتی، گیاهان و مناطق عملیاتی هشت‌سال دفاع مقدس) که بر حسب نیاز، مخاطبان متفاوتی را در بر می‌گیرد.

کتابخانه‌شناسی

یکی از فضاهاى تأثیرگذار منابع عرصهٔ تحقیق و پژوهش کتابخانه و اطلاعات و شناخت کافی از ساختار استاندارد آن است. در واقع کتابخانه‌شناسی یعنی آشنایی با چگونگی رده‌بندی کتاب‌ها، آشنایی با امکانات و کارکردهای آن‌ها در کتابخانه و نیز روش یافتن یک منبع در کتابخانه است. در کل، منابع در کتابخانه به دو صورت رده‌بندی می‌شوند:

الف) روش دیوی یا همان روش ده‌دهی یا اعشاری است که به اختصار آن را دی‌دی‌سی گویند. در این نظام رده‌بندی همهٔ علوم و معارف بشری در ۱۰ گروه طبقه‌بندی می‌شود و برای هر گروه از علوم بشری یک عدد سه‌رقمی قرار می‌گیرد. مثلاً تمام فرهنگ‌ها، دایرةالمعارف‌ها و نشریات که موضوعات مختلفی دارند و تعیین‌کننده یک موضوع معین نیستند، در گروه سختی قرار می‌گیرند و شماره‌ای که برای اینگونه موضوعات در نظر گرفته می‌شود، ۰۰۰ تا ۹۹ است.

ب) روش رده‌بندی کنگره

رده‌بندی کتابخانه‌ای کنگره (LCC)، شیوه‌ای برای رده‌بندی موضوعات کتاب‌ها و دانش‌ها است بدین گونه که به جای کدگذاری شماره، با استفاده از یک یا چند حرف انگلیسی، ترتیب موضوعات کلی در نظر گرفته می‌شود و از اعداد نیز برای توسعه آن بهره‌برداری می‌گردد. این طرز از رده‌بندی، اساس نظام رده‌بندی کتابخانه کنگره آمریکا است که طرح متشکل از ۲۱ رده در قالب حروف الفبای انگلیسی تنظیم شده است ولی

در حال حاضر از تعداد ۲۶ حرف الفبا، حروف Y, W, X, I, O در این روش رده‌بندی به کار نمی‌رود و برای توسعه و گسترش‌های آینده ذخیره شده‌اند. این نظام کتابخانه‌ای، موضوع محور و ساختار آن به شکل سلسله‌مراتب، از کل به جز است که حروف بزرگ در کنار رده اصلی برای تشکیل رده‌های فرعی به کار رفته است. البته برای تقسیمات فرعی نیز از اعداد صحیح استفاده می‌گردد.

روش دستیابی به منابع

اگر با کتابخانه منظمی سر و کار دارید بکوشید تا جای منابع مرجع و دسته‌های دیگر از منابع را به اجمال یاد بگیرید. برای یافتن یک اثر بهترین راه این است که نام پدیدآورنده و نام کتاب و یا شماره بازیابی را در رایانه جستجو کنید. در صورت وجود آن اثر به آسانی به آن دست می‌یابید. اما گاهی فقط یکی از آن دو را به خاطر دارید و یا همان یک مورد را نیز به طور کامل در اختیار ندارید، هرچه اطلاعات داده شده شما به رایانه کلی‌تر یا ناقص‌تر باشد، یافتن منبع، وقت بیشتری می‌طلبد. البته می‌توانید برای دستیابی سریع‌تر از طریق انتخاب گزینه‌های خاص در رایانه دامنه جستجو را تنگ‌تر کنید. مثلاً جستجو را فقط در کتاب‌ها یا فقط در نشریات یا در کتابخانه دیجیتال معینی منحصر کنید. فقط با داشتن کلیدواژه‌ها نیز می‌توان به صورت اتفاقی به منابع دست یافت. به هر حال باید به شکل آزمون و خطا همه مترادف‌ها و متضادها‌های کلیدواژه را آزمایش کنیم. این کلیدواژه‌ها بیشتر در عنوان کتاب یا در نام نویسنده کاربرد دارد. مثلاً با درج نام علامه طباطبایی در قسمت پدیدآورنده، می‌توانیم به نام کتاب‌های او دست یابیم، که اگر عنوان کتاب را دقیق جستجو نکنیم، شاید منابعی برای ما فهرست شوند، که ربط چندانی به بحث ما ندارد. خوب است بدانیم که اگر در دو طرف کلیدواژه گیومه بگذاریم، دامنه جستجو محدودتر می‌شود و نتیجه جستجو به مطلوب ما نزدیک‌تر خواهد بود.

استفاده از نشریات

معمولاً همه رشته‌ها یک یا چند نشریه تخصصی دارند که ادواری منتشر می‌شوند. در بسیاری از کتابخانه‌ها نشریات عمومی و تخصصی مربوط به رشته‌های مختلف را در

قسمت خاص و بیشتر به صورت الفبایی در دسترس محققان قرار می‌دهند. شماره‌های پیشین را نیز در آرشیو نگاه می‌دارند. در رایانه‌های مستمر در کتابخانه نیز یک نوع جستجو، با عنوان «جستجو در نشریات»، وجود دارد.

مهارت انتخاب کتاب

محقق روشمند میدانند که برای تحقق اهداف خود باید به چه منابعی مراجعه کند. شناخت از همه منابعی که در کتابخانه‌ها نگهداری می‌شوند و کارکردها و ویژگیهای منابع، این امکان را برای دانش‌پژوهان فراهم می‌کند که بدانند هر کتابی به چه کار می‌آید. اگر ابهام در معنای واژه‌ها بود، باید به فرهنگ‌واژه‌گان مراجعه کرد. و حتی اگر واژه مورد نظر تخصصی باشد به حتم معنای اصطلاحی دارد و باید به فرهنگ‌نامه‌های تخصصی مراجعه کنیم. همیشه بهتر است که تحقیق خود را از راه واژه‌شناسی آغاز کنیم. شفاف‌سازی واژگانی ما را از خلط مباحث می‌رهاند. سپس باید بکشیم تا درباره آن بحث اطلاعات دایرةالمعارف بیابیم. بنابراین اگر در این موضوع به اطلاعات اولیه و عمومی نیاز داشته باشیم، مثلاً در صدد باشیم که با معانی اصطلاحی تاریخچه نظریات مشهور و منابع دسته‌اول، درباره موضوع نبوت آشنا شویم، باید به دایرةالمعارف‌هایی مراجعه کنیم که در رشته کلام نگاه‌شسته شده‌اند. اگر بخواهیم بدانیم که جدیدترین پژوهش‌ها درباره موضوع ما چه می‌گویند، باید فصلنامه‌ها و نشریات ادواری آن مراجعه کنیم. همچنین اگر هنگام مطالعه یک کتاب دریافتیم که مطالب آن برای ما دشوار است پیش از انتخاب این کتاب می‌بایست منبع ساده‌تری را در همین زمینه گزینش و مطالعه می‌کردیم.

مهارت کتاب‌شناسی

معرفی کتاب یا کتاب‌شناسی یکی از مهارت‌های است که به خودی خود برای دانش‌پژوهان سطح دو یا کارشناسی دانشگاه موضوعیت دارد. در کل، در مقطع اول تحصیلی هر رشته دانش‌پژوه باید در حد خود، یک کارشناس و مؤلف‌شناس باشد و به اجمال بداند که در هر رشته چه آثار مهمی وجود دارد و از ویژگی‌ها و محتوای آنها به اندازه کافی آگاه باشد. مهارت کتاب‌شناسی به عنوان یک سرمایه

اولیه، دانش پژوهان را در پیشرفت‌های آینده‌ای‌شان یاری خواهد کرد. این مهارت برای کسی که در آستانه تحقیق است، اهمیت دوچندان می‌یابد، زیرا مقدمه گردآوری اطلاعات درباره موضوع تحقیق، این است که محقق شناخت کافی به منابع را دارا باشد. برای معرفی کتاب باید به پرسش‌های زیر پاسخ دهیم: نام کتاب، نام مؤلف، نام انتشارات، شماره چاپ، محل و سال انتشار، زبان اثر، شخصیت و تخصص‌های مؤلف، دیگر تألیفات مؤلف، اهداف او از تألیف اثر، اینکه آیا به اهداف خود رسیده است؟ روش تحقیق مؤلف و مخاطبان این کتاب، همچنین اگر استفاده از منبع روش خاصی دارد مانند برخی دائرةالمعارف‌ها فرهنگ‌نامه‌ها و نرم افزارها آن روش چگونه است؟ از سر چند بخش به فصل دارد و هر کدام به چه مباحثی می‌پردازند؟ کدام فصل‌ها مفصل‌ترند؟ نقاط ضعف و قوت کتاب کدامند؟ آیا کتاب انسجام کافی دارند؟

مقدمه ■■■

منابع روایی از جهات متعددی قابلیت بررسی و ملاحظه دارند و دانشوران در این عرصه هر کدام از یک جهت خاص به این امر پرداخته اند. بعضی فقط به معرفی اسمی منابع اکتفاء نموده اند و برخی سعی در بیان کتابشناسی اجمالی یا تفصیلی بعد از معرفی نام کتاب بعنوان منبع روایی نموده اند ولی آنچه که بیشترین تاثیر میدانی در امر تحقیق کاربردی دارد منبع شناسی بر اساس محتوا و موضوعات کتابهای روایی است چرا که در واقعیت تحقیق و پژوهش، محقق نخست با مشکل در موضوع و مساله ای خاص برخورد میکند و سپس نیاز به معرفی اسم منبعی حاوی موضوع مورد نظر، پیش رو قرار می گیرد. بنابراین در منبع شناسی کاربردی یا کتابشناسی توصیفی روش صحیحتر آن است که ابتدا موضوعات و مسائل ذکر شوند و سپس در مورد هریک از آنها کتابی معرفی شود. البته در اینجا نکته ای قابل دقت است که مقصود از کتاب روایی، نوشته ای است که حاوی سنت فعلی یا قولی و یا تقریر معصوم باشد؛ خواه چنین کتابی منتسب به شخص معصوم باشد، یا راویان و محدثان آن را گردآورده باشند. بنابراین، کتبی که در آنها احادیثی نقل شده، ولی قصد و غرض اصلی مؤلف، پرداختن به موضوعات دیگر بوده (نه نقل و گردآوری حدیث)، گرچه احادیث بسیار نیز در آن منقول باشد کتاب حدیث به شمار نمی روند و طبیعتاً در فهرست کتاب شناسی اسمی قرار نمیگیرند و اگر چه می تواند در قسم منبع شناسی و تشریح محتوا جای گیرند. به عنوان مثال در مثل، جامع السعادات، المحجة البيضاء، علم الیقین و کتب شرح حدیث و ترجمه آنها و همچنین منابعی که صرفاً با استخراج احادیث اهل سنت (در فضائل اهل بیت ع یا دیگر موضوعات) گرد آمده اند، گرچه مؤلفان آنها شیعه امامی باشند، در مجموعه فهرست کتب حدیث شیعه نمی گنجد ولی در ذیل منبع شناسی یاد شده قرار می گیرند.